SCIENCE HUB REVIEW
2026
Volume 1
Issue 5
www.sciencehubreview.uz
ILMIY ELEKTRON JURNAL

MARKAZIY OSIYO MAMLAKATLARINING O‘ZARO BOJXONA TA’RIF SIYOSATINING ISTIQBOLLARI

G‘oziyev Murodjon Shokirjonovich

Farg‘ona davlat universiteti, “Iqtisodiyot” fakulteti o‘qituvchisi

Abdumalikov Samandar Akmaljon o‘g‘li

Farg‘ona davlat universiteti, “Iqtisodiyot” fakulteti 23.125-guruh talabasi

Ne’matov Davronbek Nodirbek o‘g‘li

Farg‘ona davlat universiteti, “Iqtisodiyot” fakulteti 23.125-guruh talabasi

Annotatsiya

Mazkur tezisda Markaziy Osiyo mamlakatlari o‘rtasidagi bojxona-tarif munosabatlarining hozirgi holati, tarif siyosatidagi farqlar va turli integratsiya modellarining mintaqaviy savdoga ta’siri tahlil qilinadi. Mintaqa ichki savdosining so‘nggi yillardagi o‘sishi, O‘zbekistonning Jahon savdo tashkilotiga (JST) a’zolik jarayoni, bojxona ma’muriyatchiligini raqamlashtirish va ikki tomonlama bojxona hamkorligi misolida o‘zaro tarif siyosatini muvofiqlashtirishning real imkoniyatlari yoritiladi. Tadqiqot doirasida tarif stavkalarini bosqichma-bosqich uyg‘unlashtirish, imtiyozli savdo rejimlarini kengaytirish, kelib chiqish qoidalarini soddalashtirish hamda bojxona ma’lumotlari bilan elektron almashinuvni yo‘lga qo‘yish yo‘nalishlari taklif etiladi. Natijalar mintaqaviy iqtisodiy integratsiyani chuqurlashtirish va O‘zbekistonning tashqi savdo siyosatini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar

bojxona ta’rif siyosati, Markaziy Osiyo, mintaqaviy integratsiya, ichki savdo, JST, Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi, savdoni osonlashtirish, bojxona hamkorligi, kelib chiqish qoidalari.

So‘nggi yillarda Markaziy Osiyo mamlakatlari o‘rtasidagi iqtisodiy aloqalar sezilarli darajada jonlandi. Yevroosiyo taraqqiyot banki (YTB) tahlilchilarining baholashicha, mintaqa davlatlarining o‘zaro savdo hajmi 2025-yilda 12,3 mlrd dollarga yetib, 2020-yilga nisbatan deyarli ikki baravar oshgan. Shu bilan birga, mazkur ko‘rsatkich

mintaqaning haqiqiy salohiyatiga nisbatan hali ancha past bo‘lib, tahlilchilar bojxona va boshqa savdo to‘siqlarining kamayishi hamda transport bog‘liqligining yaxshilanishi hisobiga 2029-yilgacha ichki savdo yana qariyb 4 mlrd dollarga o‘sishi mumkinligini ko‘rsatmoqda. Demak, o‘zaro bojxona ta’rif siyosatini muvofiqlashtirish mintaqaviy savdoni kengaytirishning muhim zaxiralaridan biri hisoblanadi.

Mintaqa ichki eksporti tarkibida Qozog‘iston 54 foiz (6,6 mlrd dollar), O‘zbekiston 26 foiz (3,2 mlrd dollar), Turkmaniston 11 foiz, Qirg‘iziston 7 foiz va Tojikiston 3 foiz ulushga ega. Ya’ni, ikki yirik iqtisodiyot mintaqa ichki savdosining qariyb 80 foizini ta’minlamoqda. Bu holat tarif siyosatini muvofiqlashtirishda iqtisodiyotlar o‘rtasidagi assimmetriyani hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi.

Markaziy Osiyo mamlakatlari o‘zaro tarif siyosatining asosiy muammosi — ularning turli integratsiya modellariga tayanishidir. Qozog‘iston va Qirg‘iziston Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi (EAIU) a’zosi sifatida yagona tashqi bojxona tarifini qo‘llaydi; O‘zbekiston ittifoqda kuzatuvchi maqomiga ega bo‘lib, milliy tarifini mustaqil belgilaydi va JSTga kirish bo‘yicha muzokaralarni olib bormoqda; Tojikiston JST a’zosi hisoblanadi; Turkmaniston esa hozircha na JST, na EAIUga a’zo emas. Natijada mintaqada bojxona stavkalari, tartib-qoidalari va majburiyatlari bir xil emas. Xalqaro tahlillarda ta’kidlanishicha, ittifoq a’zosi bo‘lmagan davlatlar tovarlari yagona tashqi tarifning nisbatan yuqori stavkalariga duch kelishi mumkin, bu esa mintaqa ichida yangi to‘siqlarni yuzaga keltiradi.

Mintaqaviy tarif siyosatining istiqbollarini bir qator omillar belgilaydi. Avvalo, O‘zbekistonning JSTga a’zolik jarayoni muhim ahamiyat kasb etadi. Mamlakat 1994-yilda a’zolikka ariza bergan, 2025-yilga kelib 33 ta davlat bilan ikki tomonlama muzokaralarni yakunlagan, Yevropa Ittifoqi bilan bozorga kirish bo‘yicha kelishuvga erishgan. Muzokaralar doirasida sezgir tarmoqlar uchun tarif erkinlashtirishning 3 yildan 8 yilgacha bo‘lgan o‘tish davrlari kelishilmoqda. So‘nggi xabarlarga ko‘ra, a’zolikni rasmiylashtirish muddati 2027-yilga surilgan. JST majburiyatlari O‘zbekiston tarif stavkalarini bog‘lab, ularni oldindan aytib bo‘ladigan qiladi va mintaqaviy hamkorlar bilan tarif muzokaralari uchun barqaror asos yaratadi.

Ikkinchi omil — bojxona ma’muriyatchiligi va raqamlashtirishdagi hamkorlikdir. Mintaqada TIR-EPD elektron oldindan deklaratsiyalash tizimi, chegara o‘tkazish punktlarida elektron navbat tizimi hamda O‘zbekiston–Qozog‘iston–Qirg‘iziston–Tojikiston raqamli TIR yo‘lagi joriy etilgan. Qozog‘iston va O‘zbekiston o‘rtasida 2025–2026-yillarga mo‘ljallangan bojxona hamkorligi rejasi qabul qilingan, 2026-yil oktyabrida esa Qozog‘iston parlamenti ikki mamlakat bojxona xizmatlarining vakolatxonalarini ochish to‘g‘risidagi kelishuvni ratifikatsiya qildi. Ikki mamlakat 2030-yilgacha o‘zaro savdo hajmini 10 mlrd dollarga yetkazishni maqsad qilgan. Bu tajriba boshqa mamlakatlar bilan ham qo‘llanishi mumkin bo‘lgan amaliy modeldir.

Uchinchi omil — tashqi hamkorlar bilan tarif munosabatlaridagi o‘zgarishlardir. O‘zbekiston Yevropa Ittifoqi bilan kengaytirilgan hamkorlik va sheriklik bitimi imzolagan, 2026-yil iyunida esa AQSh bilan o‘zaro tarif imtiyozlari paketini e’lon qildi. Xitoy bilan “aqlli bojxona” yo‘nalishida hamkorlik ham chuqurlashmoqda. Agar mintaqa mamlakatlari uchinchi tomonlarga turlicha tarif imtiyozlari berib, o‘zaro esa muvofiqlashtirilgan yondashuvga ega bo‘lmasa, ichki bozorda notekis raqobat sharoitlari va qayta eksport xavfi kuchayadi.

Yuqoridagilarni inobatga olgan holda, Markaziy Osiyo mamlakatlari o‘zaro bojxona ta’rif siyosatining istiqbolli yo‘nalishlarini quyidagicha belgilash mumkin:

– JST va EAIU majburiyatlarini hisobga olgan holda, ustuvor tovar guruhlari (qishloq xo‘jaligi mahsulotlari, o‘g‘itlar, avtomobil butlovchi qismlari, metall mahsulotlari) bo‘yicha tarif stavkalarini bosqichma-bosqich uyg‘unlashtirish;

– mintaqa ichida o‘zaro imtiyozli yoki nol stavkali savdo rejimini kengaytirish;

– kelib chiqish qoidalarini soddalashtirish va ishlab chiqarishda mintaqa mamlakatlari ulushlarini birgalikda hisobga olish (kumulyatsiya) tizimini joriy etish;

– vakolatli iqtisodiy operatorlarni o‘zaro tan olish va “yagona darcha” tizimlarini integratsiyalash;

– bojxona deklaratsiyalari va xavflarni boshqarish ma’lumotlari bilan elektron almashinuvni yo‘lga qo‘yish;

– tarif va notarif choralar bo‘yicha yagona ochiq mintaqaviy axborot portalini yuritish;

– milliy byudjetlarning bojxona daromadlariga bog‘liqligini hisobga olib, o‘tish davrlari va kompensatsiya mexanizmlarini belgilash.

Xulosa qilib aytganda, Markaziy Osiyo mamlakatlarining o‘zaro bojxona ta’rif siyosati mintaqaviy savdoni kengaytirish uchun muhim imkoniyat bo‘lib qolmoqda. Savdo hajmining o‘sishi, O‘zbekistonning JSTga kirish jarayoni va bojxona hamkorligining chuqurlashuvi tarif siyosatini muvofiqlashtirish uchun qulay shart-sharoit yaratmoqda. Asosiy vazifa — turli integratsiya majburiyatlarini hisobga olgan holda tarif stavkalarini bosqichma-bosqich uyg‘unlashtirish, bojxona tartib-qoidalarini raqamlashtirish va tomonlarning manfaatlarini muvozanatlashtirishdan iborat. Agar ushbu yo‘nalishlar izchil amalga oshirilsa, mintaqa ichki savdosi barqaror o‘sib, Markaziy Osiyo yagona va raqobatbardosh iqtisodiy makon sifatida shakllanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksi. – Toshkent, 2016 (O‘RQ-400-son Qonun bilan tasdiqlangan).

2. Mahmudov N.M., Zoxidov G‘.E., Ismoilova N.S., To‘rayev N.M. Tashqi iqtisodiy faoliyatni davlat tomonidan tartibga solish. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019. – 160 b.

3. Shermuhamedov A.T., Ismailova N.S. Xalqaro transport koridorlari. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: TDIU, 2019. – 128 b.

4. Isayev Q.A. Global siyosiy iqtisodiyot. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi, 2025. – 279 b.

5. Voxidova M.X. Xalqaro logistika. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: TDSHU nashriyoti, 2025. – 160 b.